

31. *Balsamita* MILL. – maří list *)

Balsamita MILLER Gard. Dict. Abr., ed. 4, [175], 1754.

Lit.: JANČA J. et ZENTRICH J. A. (1995): Herbář léčivých rostlin 3:76–79. – KUBO A. et KUBO I. (1995): Antimicrobial agents from *Tanacetum*. J. Natur. Products 58:1565–1569.

Vytrvalé byliny se střídavými, podlouhlými, hustě žláznatě tečkovanými listy. Úbory drobné, v chocholičnatém květenství; zákrovní listeny střechovitě uspořádané, lůžko úboru polokulovité, lysé, bez plevek. Okrajové jazykovité květy často chybějící nebo s krátkou ligulou, samičí, plodné; květy terče oboupohlavné. Nažky z květů terče i okrajových květů homomorfní, s 5–8 žebry, s krátkým kališním lemem, oplodí bez slizových buněk. – Jediný druh, domácí v jz. Asii. – Entomogam. Anemochor.

1. *Balsamita major* DESF. – maří list balšámový Tab. 32/3

Balsamita major DESFONTAINES Actes Soc. Hist. Natur. Paris 1:3, 1792. – Syn.: *Tanacetum balsamita* L. Sp. Pl. 845, 1753. – *Chrysanthemum balsamita* (L.) BAILLON Hist. Pl. 8:311, 1882, nom. illeg., non L. 1763.

Vytrvalé, silně aromatické šedozelené byliny s větveným oddenkem, přitiskle pavučinaté chlupaté s chlupy jednoduchými i dvouramennými a přisedlými i krátce stopkatými žlázkami. Lodyhy přímé, jednoduché nebo větvené, tuhé, (30–)40–60(–110) cm dl., 5hranné, někdy mělce žebnaté, hustě olistěné. Přizemní listy v růžicích, dl. řapíkaté s řapíkem na průřezu trojúhelníkovitým, na líci žlábkovitým, s čepelí podlouhlou až eliptickou, na bázi asymetrickou, mírně kožovitou, s okrajem drobně nepravidelně zubatým; dol. lodyžní listy řapíkaté, tvarem podobné listům růžic, střední a horní přisedlé, eliptické, (5–)6–10(–11) cm dl., (2,7–)3,0–4,0(–4,6) cm šir., na vrcholu tupé, nepravidelně zubaté až téměř celokrajné, na bázi někdy peřenosečné v úzké úkrojky. Úbory v počtu 10–100 i více skládající chocholičnatá listenatá květenství, ca 4–7 mm v průměru, dl. stopkaté, stopky 5hranné, hustě chlupaté; zákrov polokulovitý, 3–4řadý, zákrovní listeny podlouhlé až kopinaté, 3–4 mm dl., s dužnatým zeleným kýlem, na špičce s bezbarvým nebo hnědým suchomázdřítým lemem. Okrajové jazykovité květy často chybějící nebo s ligulou krátkou, obvejčitou, 3–7 mm dl., bílou, v nepravidelném počtu; květy terče trubkovité, žluté, s korunní trubkou hustě žláznatou, světle žlutou. Nažky obráceně kuželovité, mírně prohnuté, ca 1,2–2,3 mm dl., se slámově žlutými žebry a na vrcholu s úzkým jemně zubatým lemem. VII–VIII. Hkf.

$2n = 18$ (extra fines)

Poznámka: Někdy se rozlišují dva poddruhy: nominální subsp. *major* bez jazykovitých květů, s větším počtem

drobnějších úborů, a subsp. *balsamitoides* (SCHULTZ BIP.) KERGUÉLEN s vyvinutými bílými jazykovitými květy a většími úbory v počtu většinou do 30. Tyto znaky jsou však značně proměnlivé a jejich taxonomická hodnota nízká.

Tradiční léčivá bylina používaná v lidovém léčitelství, jako výrazné koření a jako prostředek proti hmyzu. Dříve byla běžně pěstována v zahrádkách, dnes jen vzácně. Ojedinele zplaňuje, většina údajů je však staršího data (např. Náchod, Volský důl v Krkonoších, Kostelec nad Orlicí, Podkopná Lhota, Černovice u Brna). Listy i nať obsahují silici s karvonem, třísloviny, hořčiny, kafr aj. Původní pravděpodobně v Afghánistánu, Íránu, Turecku a na Kavkaze, jinde ve Středozeří zdomácnělá.

Poznámka: Z rodu *Coleostephus* CASS. se u nás pro okrasu ojedinele pěstuje korunkovník středomořský, *Coleostephus myconis* (L.) REICHENB. fil. [Icon. Fl. Germi. 16:49, 1853, syn.: *Chrysanthemum myconis* L., *Kremeria myconis* (L.) MAIRE, *Matricaria myconis* (L.) DESR., *Pyrethrum myconis* (L.) MOENCH]. Jsou to jednoleté, lysé nebo řídce chlupaté, (10–)20–50(–75) cm vys. byliny s lodyhou obloukem vystoupavou nebo přímou, jednoduchou nebo řídce větvenou, 5hrannou. Listy jsou střídavé, dolní krátce řapíkaté, obvejčité až kopisťovité, ca 2,0–3,5 cm dl. a 0,8–1,0 cm šir., tupé, střední a horní přisedlé až poloobjímavé, obvejčité podlouhlé až čárkovitě kopinaté, ± pravidelně vroubkovaně zubaté. Úbory jednotlivé nebo v malém počtu, asi 3,5–5,0 cm v průměru, stopkaté, stopky hustě rýhované; zákrov 2–3řadý, zákrovní listeny střechovitě se kryjící, obvejčité až eliptické, hnědavé, se světlým suchomázdřítým lemem. Okrajové jazykovité květy samičí nebo sterilní, s ligulou asi 6–15 mm dl., žlutou nebo bělavou; květy terče trubkovité, oboupohlavné, žluté, s korunní trubkou na bázi smáčklou, k zákrovu slabě křídlatou. Nažky obkuželovitě válcovité, s ca 8–10 žebry, na žebrech se slizovými buňkami, pod rýhami se sekrečními nádržkami, nažky z jazykovitých květů ca 3 mm dl., smáčklé, s kališním lemem zpravidla zděli korunní trubky, vyvinutým hlavně na vnitřní straně (někdy chybějícím), nažky z květů terče prohnuté, ca 1,4–2,5 mm dl., s kališním lemem zděli 1/2 korunní trubky. VII–VIII. Tř. Entomogam. Anemochor. Pochází ze Středozeří, s Afriky (Maroko až Libye) a Kanárských ostrovů. Ojedinele zplnění je pravděpodobně.

*) Zpracoval V. Zelený

Tab. 32: 1 *Leucanthemum ircutianum*, 1a – přizemní listová růžice, 1b – přizemní list, 1c – nažka z terče. – 2 *L. vulgare*, 2a – přizemní listová růžice. – 3 *Balsamita major*, 3a – báze lodyhy s oddenkem, 3b – nažka z terče.

238 *Leucanthemum*

